સંસારદુઃખ અને મોક્ષસુખ

: લેખક :

સુભાષ શેઠ

: પ્રકાશક :

JAIN SWADHYAY MANDIR SONGADH - USA

304, Tall Oak Trail.

Tarapon spring, FL 34688 USA

Email : Hasmukh33@yahoo.com

Cellphone: 727-534-5168

: સહયોગી પ્રકાશક અને પુસ્તક પ્રાપ્તિ સ્થાન :

વાંકાનેર દિગંબર જૈન સંઘ

પ્રતાપ રોડ, દેનાબેંકની બાજુમાં

વાંકાનેર – ૩૬૩૬૨૧ (સૌરાષ્ટ્ર)

ફોન : ૦૨૮૨૮–૨૨૩૫૯૬

Email : subhash.sheth@yahoo.co.in

: મુખપૃષ્ટના ચિત્રની સમજૂતી :

દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભવ-ભાવ એ પંચ પરાવર્તનરૂપ સંસારનું ઉત્તરોત્તર અનંતપણું તેમ જ તેનું દુઃખમય સ્વરૂપ અને તે દરેકમાં મનુષ્યજીવનની દુર્લભતા છે. આ દુર્લભ મનુષ્યજીવનની મહત્તા અને સાર્થકતા સમ્યક્ત્વની સાધનામાં છે. જેના કારણે મોક્ષના પરમ સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે. મોક્ષના પરમ સુખને પ્રસ્થાપિત કરનારી તેની છ પ્રકારની અવસ્થાવિશેષ હોય છે. આ રીતે સંસારદુઃખ અને મોક્ષસુખને દર્શાવનારૂં આ ચિત્ર અનુક્રમે પ્રકરણ : ૫ અને ૨૫ ના આધારે છે.

પ્રથમ આવૃત્તિ : પ્રત ૨૦૦૦
વીર નિ.સં. ૨૫૪૨, વિ.સં.૨૦૭૨,
શ્રાવણ વદ ૨, શનિવાર, તા.૨૦-૦૮-૨૦૧૬
પૂજ્ય બહેનશ્રી ચંપાબેનની ૧૦૩મી જન્મજયંતી

© લેખકને આધીન

ISBN No.
સહયોગ મૂલ્ય : **રૂપિયા ૫૦/-**

: પુસ્તક પ્રાપ્તિ સ્થાન :

વાંકાનેર દિગંબર જૈન સંઘ
પ્રતાપ રોડ, દેનાબેંકની બાજુમાં, **વાંકાનેર** – ૩૬૩૬૨૧ (સૌરાષ્ટ્ર)
ફોન : ૦૨૮૨૮-૨૨૩૫૯૬ Email : subhash.sheth@yahoo.co.in

પુસ્તક પોસ્ટથી મેળવવા માટે ઉપરોક્ત વાંકાનેરની સંસ્થાને પૂરા નામ-સરનામા સાથે લખી જણાવવું અથવા મોબાઇલ નં **09725019073** ઉપર SMS કે WhatsApp કરો.

સોનગઢમાં પુસ્તક મેળવવાનું સ્થાન :

બ્ર. ભારતીબેન અને જ્યોતિબેન
ગોગીદેવી બ્રહ્મચર્યાશ્રમ, પૂજ્ય બહેનશ્રીના નિવાસસ્થાન સામે, સોનગઢ (સૌરાષ્ટ્ર) ફોન : 02846-244180

અમેરિકામાં પુસ્તક મેળવવા સંપર્ક કરો

હસમુખભાઇ શાહ
Cellphone : 727-534-5168 Email : Hasmukh33@yahoo.com

મુદ્રક : **કિતાબઘર પ્રિન્ટરી,** શ્રોફ રોડ, રાજકોટ ફોન : ૦૨૮૧-૨૪૪૬૦૮૯
જેકેટ અને ડીઝાઇન **ડોટ એડ.** ૨૩૪, રાજ ચેમ્બર્સ, ગોંડલ રોડ, રાજકોટ.
ચિત્રકાર : **નલીન સૂચક** : મો. ૯૪૨૭૨૫૨૨૦૪

અનુક્રમણિકા

- પ્રકાશકીય IV
- ઉપોદ્ઘાત V

વિભાગ : ૧ : **વિષય પ્રવેશ** ૦૦૧

૦૧. સંસારદુઃખ અને મોક્ષસુખને સમજવાનું પ્રયોજન અને ફળ ૦૦૨
૦૨. સંસારનું સ્વરૂપ : દુઃખરૂપ ૦૧૬

વિભાગ : ૨ : **સંસારના પ્રકાર** ૦૨૫

૦૩. જન્મ-મરણરૂપ સંસાર ૦૨૬
૦૪. ચાર ગતિરૂપ સંસાર ૦૩૭
૦૫. પંચ પરાવર્તનરૂપ સંસાર ૦૫૬

વિભાગ : ૩ : **સંસારી જીવોના ભેદ** ૦૮૩

૦૬. ચૌદ જીવ સમાસ ૦૮૪
૦૭. નામ કર્મ ભાગ : ૧ : ૦૯૭
૦૮. નામ કર્મ ભાગ : ૨ : ૧૧૫

વિભાગ : ૪ : **સંસારી જીવો અને તેના દુઃખ** ૧૨૯

૦૯. નિગોદ અને તેના ભાવકલંકના દુઃખ ૧૩૦
૧૦. સ્થાવર અને તેના કર્મોદયજન્ય દુઃખ ૧૪૨
૧૧. વિકલેન્દ્રિય અને તેના શારીરિક દુઃખ ૧૫૪
૧૨. પંચેન્દ્રિય અને તેના મરણના દુઃખ ૧૬૦
૧૩. નારકી અને તેના જન્મના દુઃખ ૧૭૨
૧૪. ભવનવાસી દેવ અને તેના કષાયજન્ય દુઃખ ૧૮૧
૧૫. વ્યંતર દેવ અને તેના માનસિક દુઃખ ૧૯૩
૧૬. જ્યોતિષી દેવ અને તેના વિષયજન્ય દુઃખ ૨૦૪
૧૭. કલ્પવાસી વૈમાનિક દેવ અને તેના પુણ્યોદયજન્ય દુઃખ ૨૨૮
૧૮. અહમિન્દ્ર અને તેના અસ્થિરતાજન્ય દુઃખ ૨૫૬
૧૯. મનુષ્ય અને તેના વૃદ્ધાવસ્થાના દુઃખ ૨૮૦

વિભાગ : ૫ : **મોક્ષ નિરૂપણ** ૨૯૯

૨૦. મોક્ષની સામાન્ય માહિતી ૩૦૦
૨૧. મોક્ષની સાબિતી ૩૧૭
૨૨. સિદ્ધના ગુણો ૩૩૬
૨૩. સિદ્ધનું સ્વરૂપ ૩૪૬
૨૪. સિદ્ધોના ભેદ ૩૫૬

લેખકના અન્ય પ્રકાશનો ૩૬૬

વિભાગ : ૬ : **મોક્ષસુખ નિરૂપણ** ૩૬૭

૨૫. પરમ સુખનું ધામ : મોક્ષ ૩૬૮
૨૬. મોક્ષસુખનું સ્વરૂપ ૩૭૮
૨૭. સંસાર સુખ અને મોક્ષ સુખનો તફાવત ૩૯૫

વિભાગ : ૭ : **સાચા સુખની પ્રાપ્તિનો ઉપાય** ૪૦૩

૨૮. દુઃખ-સુખનું લક્ષણ અને તેનું મૂળ કારણ ૪૦૪
૨૯. દુઃખ મટાડવા માટે ઇચ્છાનુસારના ઉપાયનું જૂઠાપણું ૪૧૯
૩૦. ઇચ્છાનુસારના સાધનમાં સુખ માનવાનું કારણ : મોહજન્ય રતિભાવ ૪૪૦
૩૧. સાચા સુખનો એક માત્ર ઉપાય : સમ્યક્ત્વ ૪૪૯

હેતુલક્ષી પ્રશ્નોના ઉત્તરો ૪૬૯
લેખકના આગામી પ્રકાશનો ૪૭૦
વાચકની અંગત નોંધ ૪૭૨

પ્રકાશકીય

'સંસારદુઃખ અને મોક્ષસુખ' નામનું આ પુસ્તક મુમુક્ષુઓ માટે એક અત્યંત ઉપયોગી કૃતિ છે. સઘળાં જીવો નિરંતર દુઃખ ટાળી સુખ મેળવવાનો જ ઉપાય કરતા રહે છે. આ માટે તેઓ સંસારના કહેવાતા સુખને જ સાચું સુખ સમજી તેમાં પોતાના સુખને શોધે છે. વળી તેમને મોક્ષમાર્ગ અને મોક્ષના સાચા સુખની કોઇ ગંધ પણ નથી. તેથી તેઓ સંસાર અને તેના દુઃખને ટાળી મોક્ષમાર્ગ અને મોક્ષના સાચા સુખને મેળવવાનો કોઇ ઉપાય જ કરી શકતા નથી. કેમકે, તેમને દુઃખ–સુખના સાચા સ્વરૂપની જ ખબર નથી. દુઃખ–સુખના સાચા સ્વરૂપની સઘન અને સાર્થક સમજણ તેમ જ દુઃખ ટાળી સુખ મેળવવાનો ઉપાય કરવા માટે આ કૃતિ એકદમ ઉપયુક્ત અને અદ્વિતિય છે.

આ પુસ્તક www. kahanguru. org તેમ જ www. atma-darshan. org ઉપર ઉપલબ્ધ છે અને ફ્રી ડાઉનલોડ કરી શકાય છે.

લેખક સને ૧૯૯૬થી લગભગ દરવર્ષે અહીં અમેરિકા આવે છે. આ સંસ્થા દ્વારા જુદા જુદા સેન્ટરોમાં તેમની શિક્ષણશિબિરોનું આયોજન કરવામાં આવે છે. પોતાની સચોટ અને અસરકાર શિક્ષણ શૈલી માટે તેઓ જાણીતા છે. તેમની લેખન શૈલી પણ સરળ, રોચક, આકર્ષક, પ્રભાવી અને પદ્ધતિસરની છે. તેમનું લખાણ વિષયવસ્તુનો ઊંડાણપૂર્વક વિવેચન કરનાર અને સરળતાથી અર્થબોધ થઇ શકે તેવું લોકભોગ્ય હોય છે.

મુમુક્ષુ સમાજના વરિષ્ઠ વિદ્વાન બાલબ્રહ્મચારી શ્રી વજુભાઇ શાહે આ પુસ્તકનું લખાણ ખૂબ જ કાળજીપૂર્વક તપાસીને ઉપયોગી માર્ગદર્શન પૂરું પાડેલ છે તેમ જ ભાષાશુદ્ધિ પણ કરી આપેલ છે. આ માટે અમો તેમના અત્યંત આભારી છીએ. આ પુસ્તકના પ્રકાશનમાં અમેરિકાના ડો. રાકેશભાઇ શાહ અને રાજુલબેને મહત્ત્વપૂર્ણ ઉદાર આર્થિક સહયોગ આપેલ છે. આર્થિક સહયોગની પહેલ કરનારા અમેરિકાના પ્રશાંતભાઇ અને સ્વ. વર્ષાબેન હતા. આ પુસ્તકના પ્રકાશનમાં રાજકોટના અતુલ ધીયા, પાર્લાના નિલય દેઢિયા, અમદાવાદના તીર્થેશ શેઠ, વાંકાનેરના જે.પી. મહેતા, ઘાટકોપરના મેહુલ શાહ, ભાવનગરના નિલેશ જૈન અને બીજા ઘણા મુક્ષુઓએ અનેક વિધ સહાય કરેલ છે. તે સર્વેનો હાર્દિક આભાર માનવામાં આવે છે.

આ પુસ્તકના અભ્યાસ દ્વારા સૌ સંસારદુઃખ ટાળવાના મોક્ષસુખ મેળવવાના પુરુષાર્થમાં પ્રવૃત્ત થાઓ તેવી પવિત્ર ભાવના.

હસમુખ મ. શાહ
પ્રમુખશ્રી
જૈન સ્વાધ્યાય મંદિર સોનગઢ ,USA

304, Tall Oak Trail.
Tarapon spring, FL 34688 USA
Email : Hasmukh33@yahoo.com
Cellphone: 727-534-5168

August 20, 2016.

ઉપોદ્ઘાત

સંસારદુઃખનો નાશ કરી મોક્ષસુખની પ્રાપ્તિ કરી તે માટેનો સદુપદેશ આપનારા જિનેન્દ્ર ભગવાનથી શરૂ કરીને પ્રત્યક્ષ ઉપકારી કહાનગુરુદેવ તેમ જ ભગવતીમાતાના ચરણારવિંદમાં નમ્રભાવે નમન કરી આ પુસ્તક સંબંધી સંક્ષિપ્ત સામાન્ય પરિચયનો પ્રારંભ કરું છું.

વર્તમાન કળિકાળનો પ્રભાવ અને ભૌતિકતાની ભરમાળમાં આત્મહિત માટેની આત્મરુચિની ઊણપ એ એક સાર્વત્રિક સમસ્યા છે. આત્મરુચિ વિના પારમાર્થિક પંથમાં એક ડગલું આગળ વધી શકાતું નથી. આત્મરુચિ કેળવવા માટે **સંસારદુઃખ અને મોક્ષસુખ**ની સમજણ અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે, જે આ પુસ્તકની વિષયવસ્તુ છે.

રુચિ અનુયાયી વીર્ય એ સૂત્ર અનુસાર જીવની રુચિ અનુસાર જ તેનું વીર્ય એટલે કે પ્રયત્ન કે પુરુષાર્થ કામ કરે છે. આ જીવને જેમાં સુખ જણાય તેમાં જ તેની રુચિ અને તે અનુસારનો પ્રયત્ન કે પુરુષાર્થ હોય છે. સુખ માટે પરસ્પર વિરોધી કે વિપરીત બે માર્ગ છે -- એક સંસારનો અને બીજો મોક્ષનો. અનાદિ કાળથી જીવને સંસારમાં જ ક્યાંક સુખબુદ્ધિ હોવાથી તે સંસારના માર્ગે જ છે અને મોક્ષના માર્ગે નથી. તેથી આત્મહિતની આત્મરુચિ કેળવવા નાસ્તિથી (Negatively) સંસારમાં ક્યાંય સુખ નથી અને અસ્તિથી (Positively) મોક્ષ અને મોક્ષમાર્ગમાં જ સુખ છે તે બાબત નક્કી થવી અત્યંત આવશ્યક જ નહિ અનિવાર્ય પણ છે. સંસારમાં સુખબુદ્ધિ આત્મરુચિને અટકાવનારી હોવાથી તે આત્માર્થીપણું જ નહિ પરંતુ તેની યોગ્યતાને પણ અટકાવનારી છે. તેથી **સંસારદુઃખ અને મોક્ષસુખ**ની સમજણથી જ સંસારાર્થીપણું ટળી મોક્ષાર્થીપણું પ્રગટે છે. એટલું જ નહિ ભવ્ય જીવની નિકટભવ્યતા પણ પ્રગટ થાય છે. વળી સંસારમાં સુખબુદ્ધિ નામનું મિથ્યાત્વ ટળતા બીજા બધાં મિથ્યાત્વ ટળવાનો માર્ગ પ્રશસ્ત થાય છે. આ રીતે આ પુસ્તકની વિષયવસ્તુ પ્રાથમિક હોવા છતાં તેનું મહત્ત્વ ટોચનું છે.

આ પુસ્તકની વિષયવસ્તુ સંસારમાં સર્વ પ્રકારે દુઃખ જ છે અને માત્ર મોક્ષમાર્ગ કે મોક્ષમાં જ સુખ છે તે બાબત આત્મસાત્ કરાવી આત્મહિત માટેની આત્મરુચિ કેળવવાનો છે. તોપણ તેમાં સંસાર અને તેના પ્રકાર, જીવ સમાસ, નામકર્મની પ્રકૃતિઓ, જન્મ-મરણ, ચાર ગતિ, પાંચ પરાવર્તન, વિવિધ પ્રકારના સંસારી જીવો અને તેના વિવિધ પ્રકારના દુઃખો, મોક્ષની સામાન્ય માહિતી, મોક્ષની સાબિતિ, સિદ્ધના ગુણો, સિદ્ધનું સ્વરૂપ, મોક્ષસુખનું સ્વરૂપ, સંસારના કહેવાતા સુખ અને મોક્ષના વાસ્તવિક સુખનો તફાવત, દુઃખ-સુખનું લક્ષણ અને તેના ઉત્તરોત્તર કારણોની સમજૂતી, દુઃખ મટાડવા માટે કરવામાં આવતા ઉપાયોનું જૂઠાપણું, સંસારના કહેવાતા સુખનું વાસ્તવિક દુઃખપણું, સાચા સુખનો એક માત્ર ઉપાય : સમ્યક્ત્વ, સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિનો ઉપાય અને તેનો ક્રમ જેવી આનુસંગિક બાબતોનો સમાવેશ છે. આ બધી બાબતો તત્ત્વજ્ઞાન સંબંધી મૂળભૂત સામાન્ય જાણકારી આપનારી છે.

આ પુસ્તકની રજૂઆત તદ્દન મૌલિક અને વિશિષ્ટ હોવા છતાં તે આગમને અનુકૂળ, યુક્તિથી યુક્ત, ગુરુ પરંપરાથી પ્રમાણિત અને અનુભવમાં આવી શકે તેવી હોય એવી કાળજી રાખવામાં આવી છે. વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિએ પાઠ્યપુસ્તકના માળખા અનુસાર પ્રયોજવામાં આવેલ આ પુસ્તકમાં વ્યાખ્યા, પદ્યનો ભાવાર્થ, કોઈનું અવતરણ જેવી વિવિધ બાબતોને તેના મહત્ત્વ અનુસાર વિવિધ ફોન્ટમાં દર્શાવવામાં આવ્યા છે. વિષયને અનુરૂપ ચિત્રો દ્વારા રજૂઆતને જીવંત અને આકર્ષક બનાવવામાં આવી છે. પ્રકરણના અંતે અઘરા કે અપરિચિત શબ્દોના અર્થ દર્શાવતી

ટિપ્પણ આપવામાં આવી છે. ત્યાર બાદ સંદર્ભગ્રંથોની વિગત સ્પષ્ટ, સંપૂર્ણ અને મુદ્દાસર આપવામાં આવેલી છે. હેતુલક્ષી પ્રશ્નો અને સૈદ્ધાંતિક પ્રશ્નોના ઉત્તરો લખવાથી પોતાની સમજણની ચકાસણી થશે, વિષયનું દૃઢીકરણ થશે, સંતોષની લાગણી ઉદ્ભવશે અને પ્રકરણને વારંવાર વાંચવાથી થતી રસક્ષતિ નિવારી શકાશે. વિદ્યાર્થીઓને ગમ્મત સાથે જ્ઞાન થાય તેવી પ્રવૃત્તિ અને શિક્ષક ને માર્ગદર્શન માટેની વિશેષ પ્રવૃત્તિની નોંધ આપવામાં આવી છે. આ પુસ્તક નાકુલ ૩૧ પ્રકરણો નીચે મુજબના સાત વિભાગોમાં વહેંચાયેલ છે.

વિભાગ :૧: વિષય પ્રવેશમાં બે પ્રકરણો દ્વારા વિષયવસ્તુ પ્રત્યેની અભિરુચિ કેળવી સાનુકૂળ અભિગમ ઉત્પન્ન કરાવવાનો પ્રયાસ છે.

વિભાગ :૨: સંસારના પ્રકારમાં જન્મ-મરણ, ચાર ગતિ અને પંચપરાવર્તનરૂપ સંસારનું સ્વરૂપ અને તે દરેક દુઃખરૂપ છે તે સમજાવવામાં આવેલ છે. આ દુઃખ ટાળવા માટે વર્તમાન મનુષ્યજીવનની દુર્લભતા-મહત્તા-સાર્થકતા પ્રસ્થાપિત કરવામાં આવેલ છે.

વિભાગ :૩: સંસારી જીવોના ભેદમાં જીવસમાસ અને નામકર્મની અપેક્ષાએ સંસારી જીવોના ભેદ દર્શાવવામાં આવ્યા છે. અહીં મુખ્યત્વે અગીયાર પ્રકારના ભેદના આધારે સંસારી જીવોના અગીયાર પ્રકારના દુઃખોનું વર્ણન પછીના વિભાગમાં કરવા માટેની ભૂમિકા તૈયાર કરવામાં આવેલ છે.

વિભાગ :૪: સંસારી જીવો અને તેના દુઃખમાં અગીયાર પ્રકારના સંસારી જીવ અને તે પ્રત્યેકનું મુખ્ય પ્રકારનું દુઃખનું વર્ણન કરવામાં આવેલ છે. આ રીતે સંસારી જીવોના કુલ અગીયાર પ્રકારના દુઃખનું વર્ણન પુનરાવર્તિત ન થાય તે રીતે દર્શાવવામાં આવેલ છે. અહીં સુધી સંસારમાં સર્વત્ર દુઃખ જ છે તે બાબત દર્શાવી સંસારદુઃખની સિદ્ધિ નાસ્તિથી કરવામાં આવેલ છે.

વિભાગ :૫: મોક્ષ નિરૂપણમાં નાસ્તિથી સંસારદુઃખની સિદ્ધિ પછી અસ્તિથી મોક્ષસુખની સિદ્ધિ કરતા પહેલા અહીં મોક્ષની સામાન્ય માહિતી, મોક્ષની સાબિતિ, સિદ્ધના ગુણો, સિદ્ધનું સ્વરૂપ અને સિદ્ધના ભેદ દર્શાવતા કુલ પાંચ પ્રકરણો છે.

વિભાગ :૬: મોક્ષસુખ નિરૂપણમાં મોક્ષ એ પરમ સુખનું ધામ, મોક્ષસુખનું સ્વરૂપ તેમ જ સંસારના કહેવાતા સુખ અને મોક્ષના વાસ્તવિક સુખનો ભેદ દર્શાવી અસ્તિથી મોક્ષસુખની સિદ્ધિ કરવામાં આવેલ છે.

વિભાગ :૭: સાચા સુખની પ્રાપ્તિનો ઉપાયમાં દુઃખ-સુખનું લક્ષણ અને તેનું ઉત્તરોત્તર મૂળ કારણ, દુઃખ મટાડવા માટે ઇચ્છાનુસારના સાધનના ઉપાયનું જૂઠાપણું, પુણ્યોદય અનુસારની પ્રવૃત્તિથી થતા ઇચ્છાનુસારના સાધનમાં સુખ માનવાનું કારણઃ મોહજન્ય રતિભાવ અને સાચા સુખનો એક માત્ર ઉપાયઃ સમ્યક્ત્વ સંબંધી પ્રકરણો છે. અંતિમ સંદેશમાં સમગ્ર કથનનો સાર સમાયેલો છે. આ છેલ્લો વિભાગ અતિ મહત્ત્વનો હોવાથી તેનો ઘનિષ્ઠ અભ્યાસ કરવો.

મારી અલ્પજ્ઞતા અને અજ્ઞાનતાના કારણે વિષય નિરૂપણમાં જે કોઇ દોષ, ક્ષતિ કે કચાશ હોય તે માટે સૌની ક્ષમા ચાહુ છું. વિદ્વાનોએ તે નિઃસંકોચ જણાવવા વિનંતિ છે. સુજ્ઞ વાચકોના પણ સલાહ, સૂચન અને માર્ગદર્શન આવકાર્ય છે.

સંસારદુઃખ અને મોક્ષસુખના અભ્યાસ વડે ભવ્ય જીવો સંસારના માર્ગેથી પાછા વળી મોક્ષના માર્ગમાં પ્રવેશ પામો એવી પવિત્ર ભાવના સાથે વિરમું છું.

સુભાષ જયંતીલાલ શેઠ
દિવાનપરા, વાંકાનેર -૩૬૩૬૨૧ (સૌરાષ્ટ્ર)
Email : subhash.sheth@yahoo.co.in
Phone : 02828-220968
તારીખ : ૨૦-૦૮-૨૦૧૬

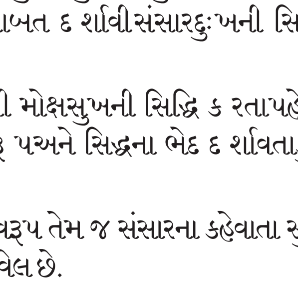

(સુભાષ શેઠ)